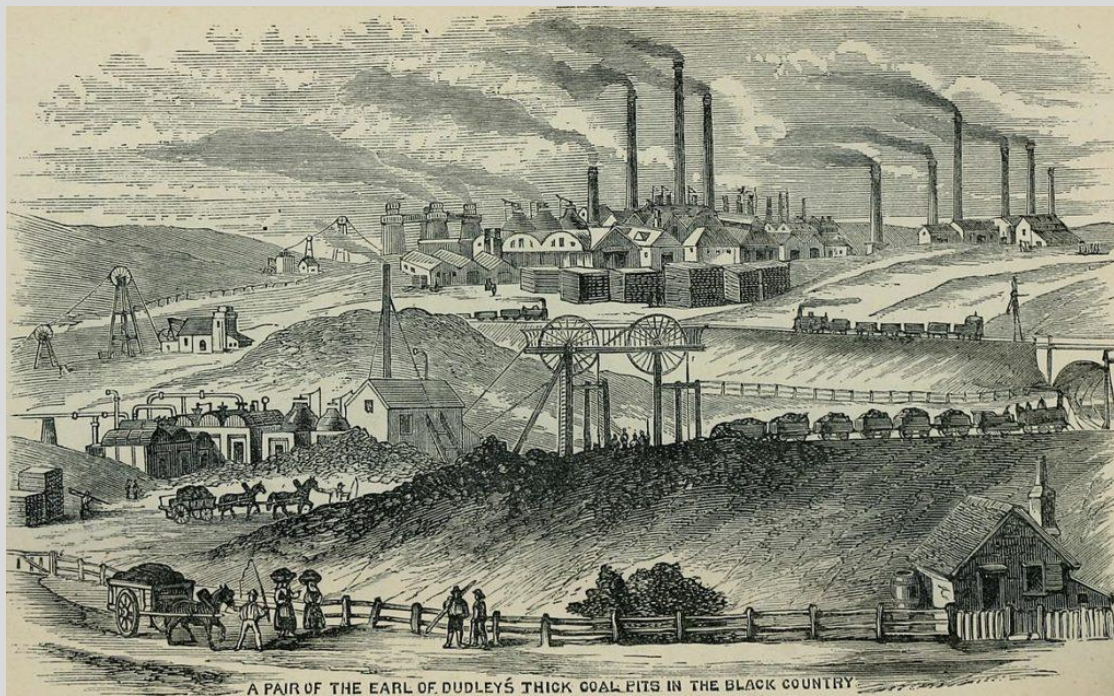
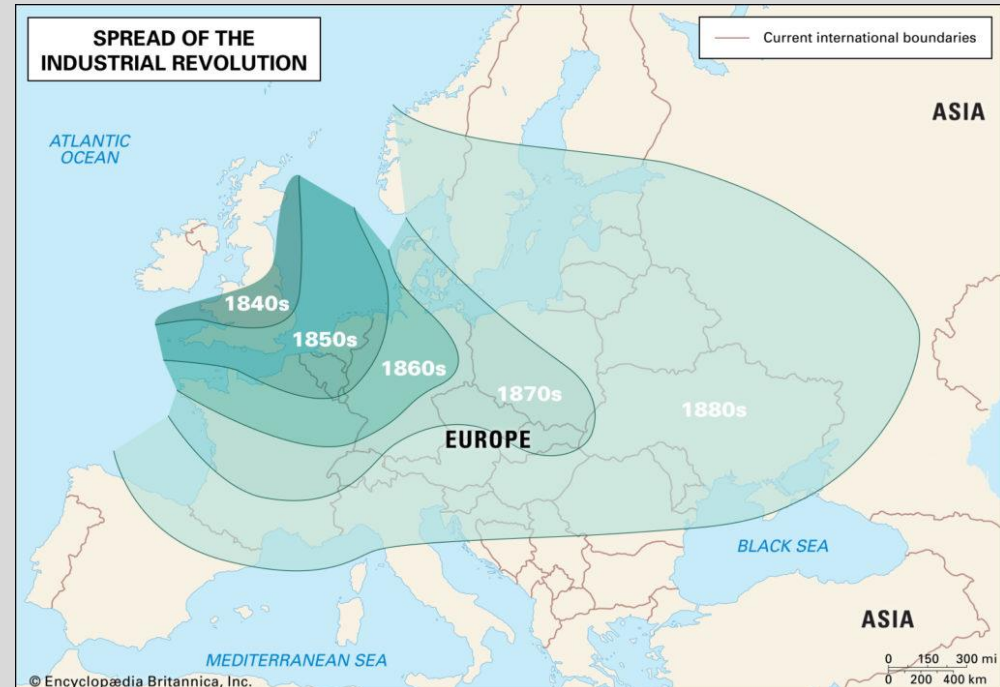

Az ipari forradalom (*első / klasszikus*)

A PAIR OF THE EARL OF DUDLEY'S THICK COAL PITS IN THE BLACK COUNTRY

*Az angol vidék látképe
gyökeresen átalakult*

11.A

2024. április 12.

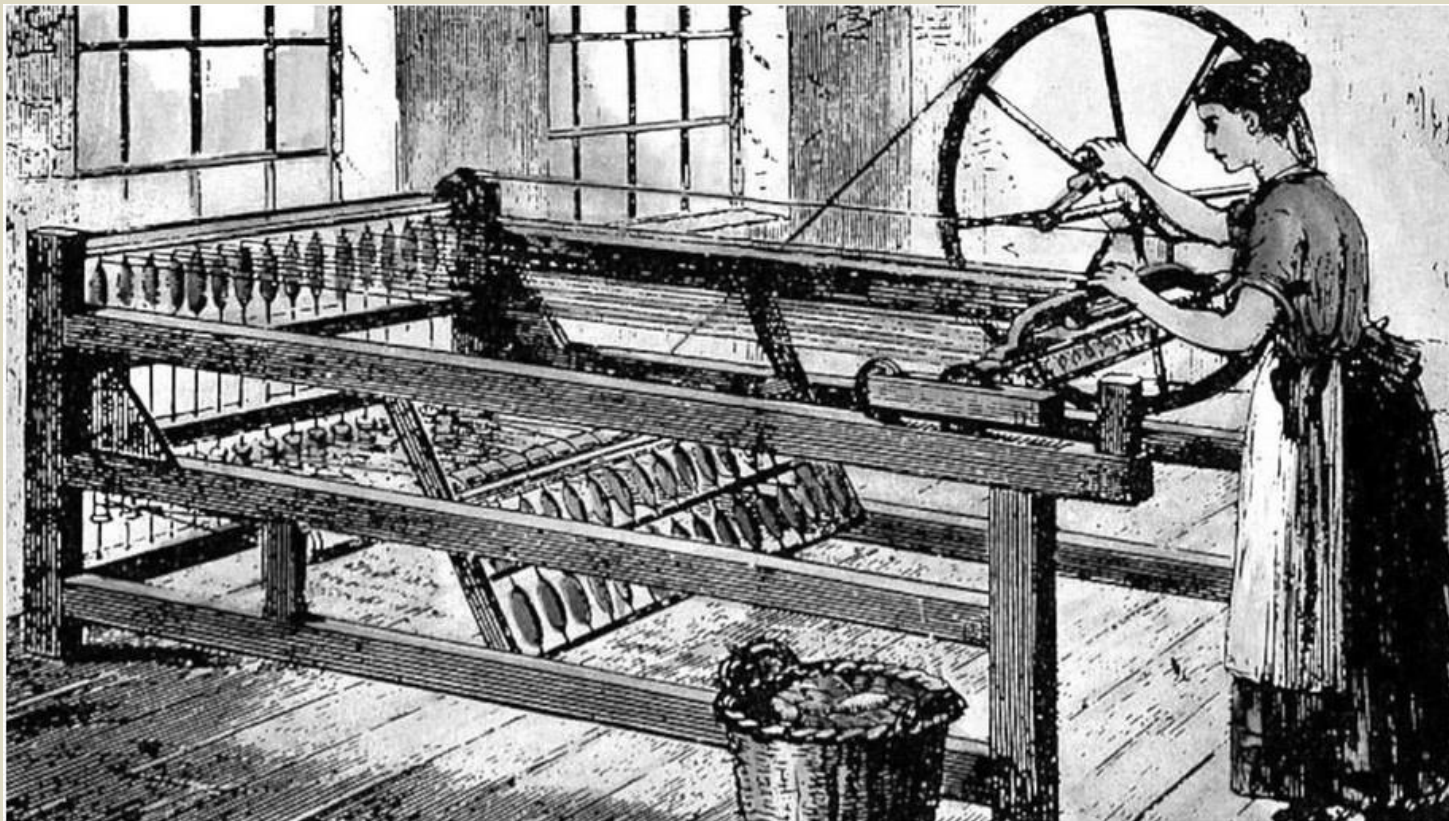
1. „Gazdasági forradalmak” a történelemben

2. I. ip. forr. megindulásának feltételei

↳ def., TK 10. 129/1.

3. Az ipari termelés technikai forradalma

– textilipar – ?

TK 129/2.

JAMES HARGREAVES → „spinning Jenny” (1764)

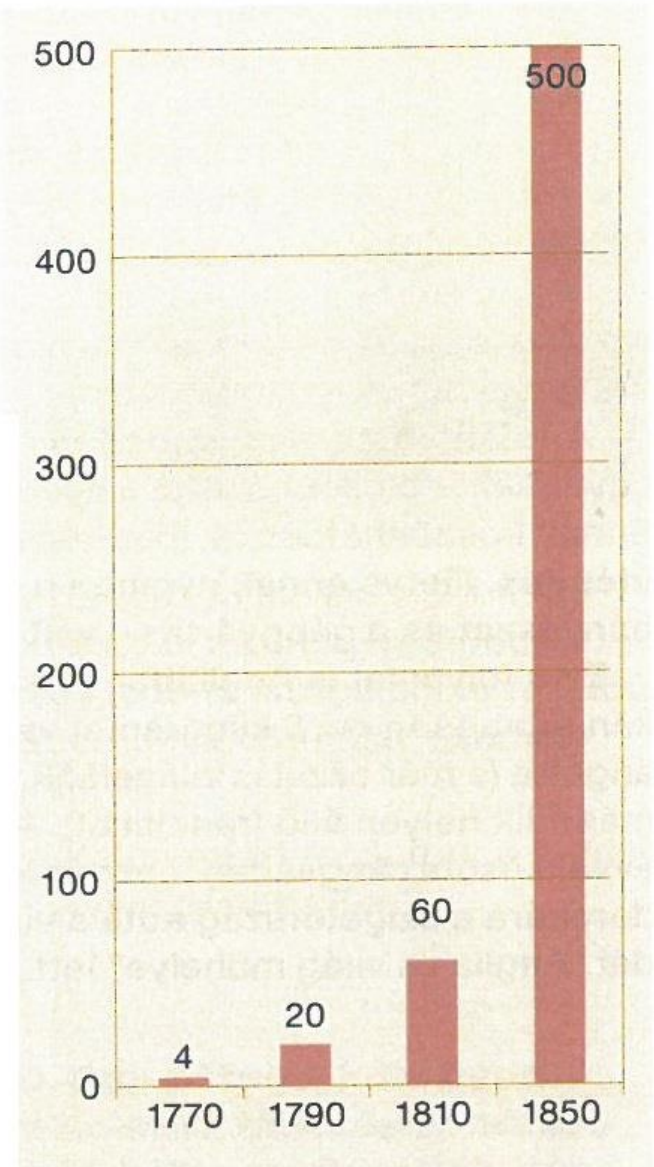
gyapjú – gyapot – ?

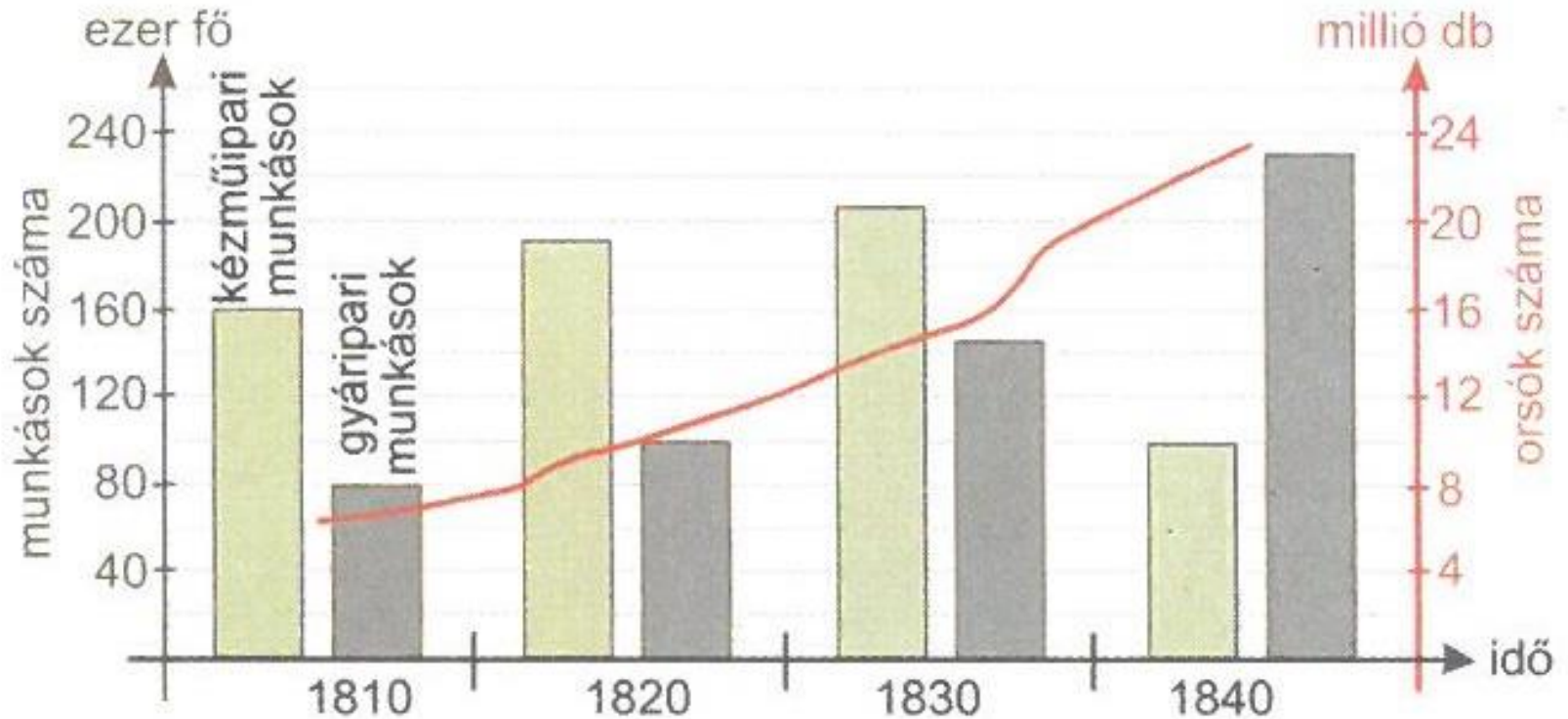
gyapot (*Gossypium*) magjának röptető szálai

- Nézzen utána, milyen mértékegység a font!
- Nézzen utána, mit állítanak elő nyers gyapotból! Milyen összefüggés lehet a diagramon ábrázolt folyamat és a fonó Jenny feltalálása között?
- ❓ A találmány megjelenését követő fél évszázad alatt mintegy tizedére csökkent a pamutfonal ára. Vajon miért?
- ❓ Milyen hatással lehetett az árcsökkenés a textilipar egészére?

» Az Angliába behozott nyers gyapot mennyisége (millió font), 1770–1850

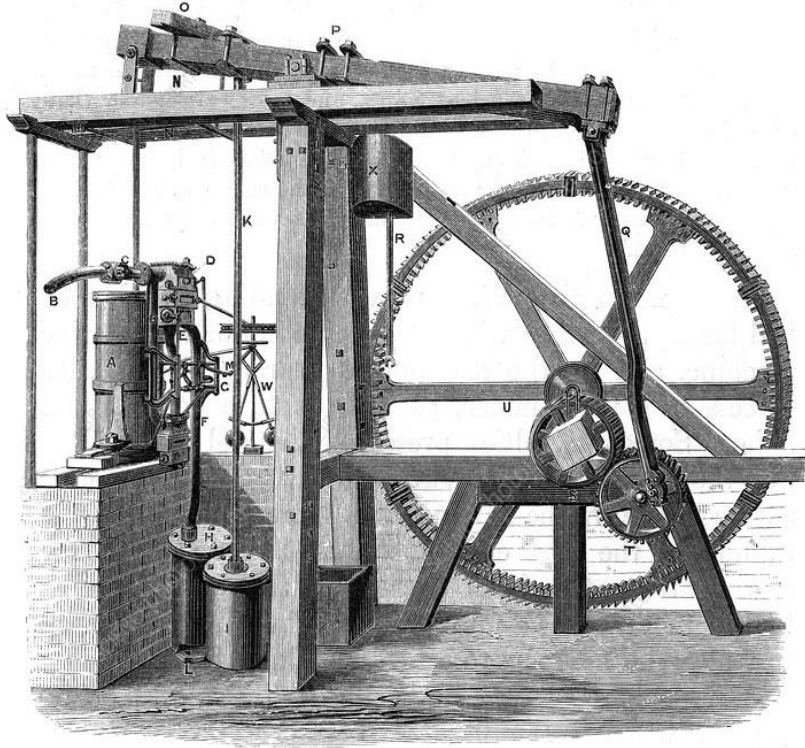
9. *A textilipar fejlődése Angliában. Az iparban dolgozók több mint negyedét a textilipar foglalkoztatta*

Milyen következtetéseket lehet levonni a textiliparra vonatkozóan a grafikon alapján?

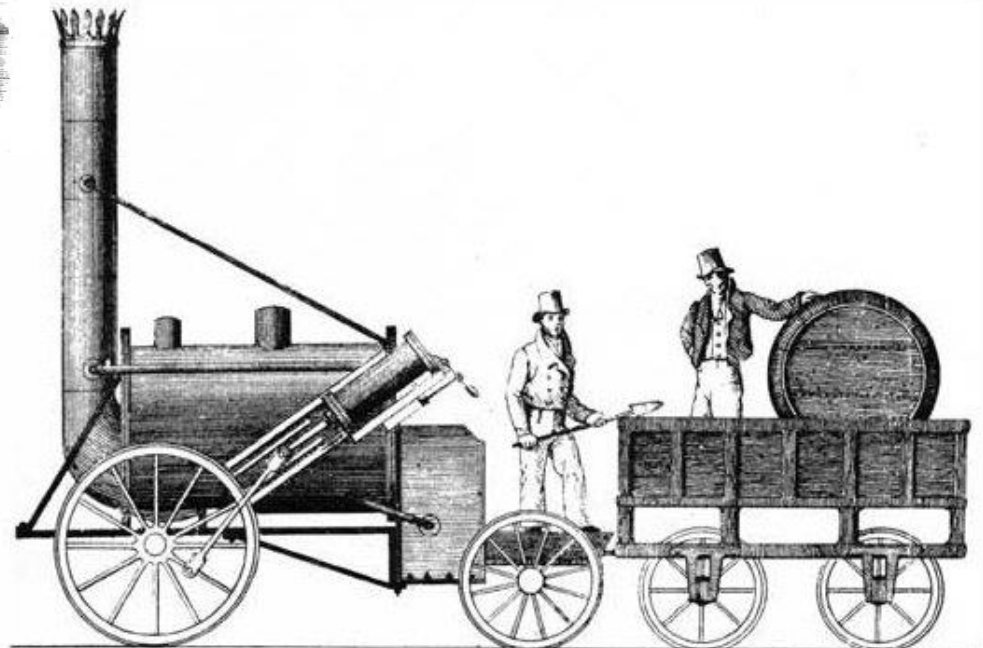
– közlekedés – ?

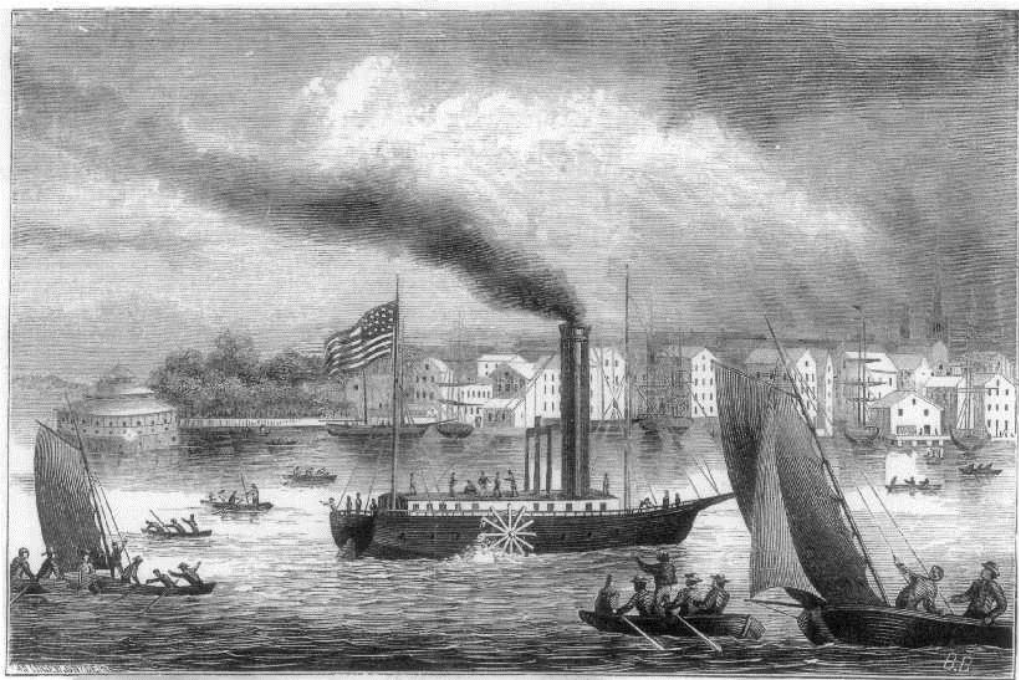

a) JAMES WATT → gőzgép (1769)

b) ROBERT STEPHENSON
→ gőzmozdony
pl. *Rocket* (1825)

1435 mm – ?

?

c) ROBERT FULTON (USA)
→ gőzhajó (1807)

d) JOHN LOUDON MCADAM
→ makadámút

- **SAMUEL MORSE** (USA) → vezetékes távíró
- Fe- és acélgyártás
- gyár – !
- **DAVY-lámpa**

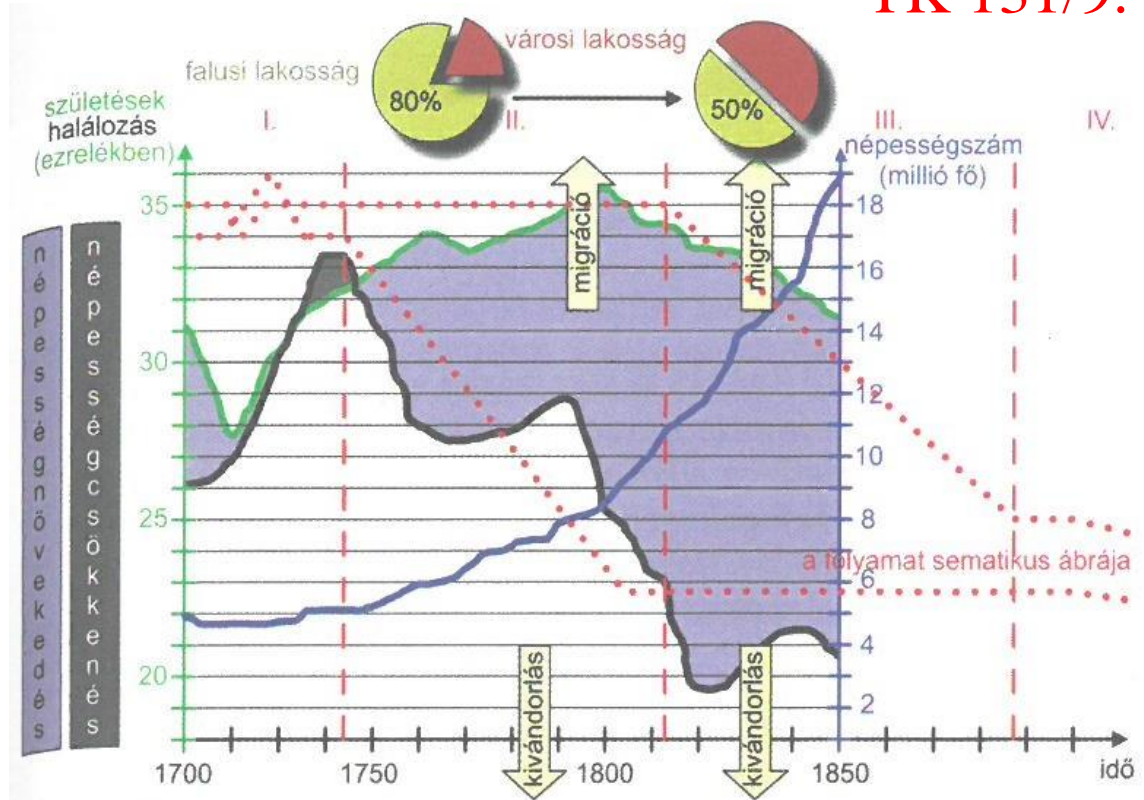
TK 131/9.

4. Elterjedése

- Anglia 1780'
  - ↳ halmozottan előnyös helyzetű – ?
  - ↳ „a világ műhelye” (19. sz.)
- Ny-Eu., USA: 19. sz. első fele
- Közép-Eu. – ?
- Balkán, Oroszo. – ?

5. Hatásai

- dem. robbanás
  - ↳ korábban?

13. A demográfiai robbanás jellemzői

Kövessen nyomon a népesedési folyamatokat! Melyek az egyes szakaszok jellemzői?

– társ. csúcán – ?

tőkés vállalkozók = burzsuázia
nemesek / földbirtokosok

– urbanizáció

proletariátus • pauperizálódás
• gyökértelenség

születésszám csökken

– kivándorlás → Am.

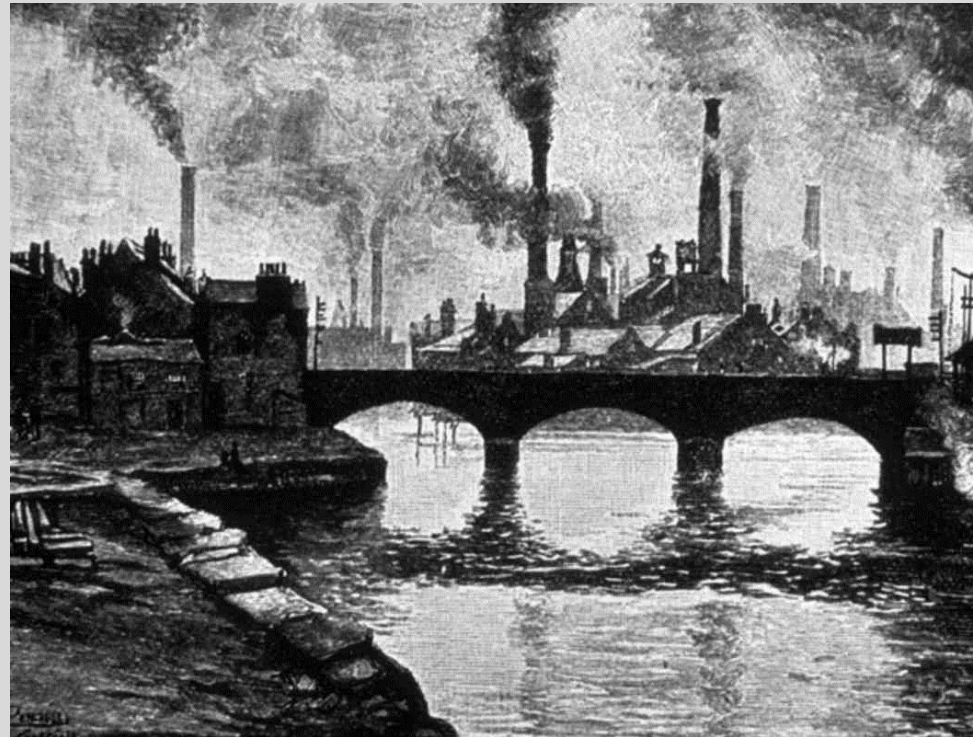
→ 19. sz. vége:
Ausztrália

– környezetszennyezés

„Fekete ország” – ?

(BABITS MIHÁLY – Levelek
Iris koszorújából [1909];
Krétakör színházfilmje [2007])

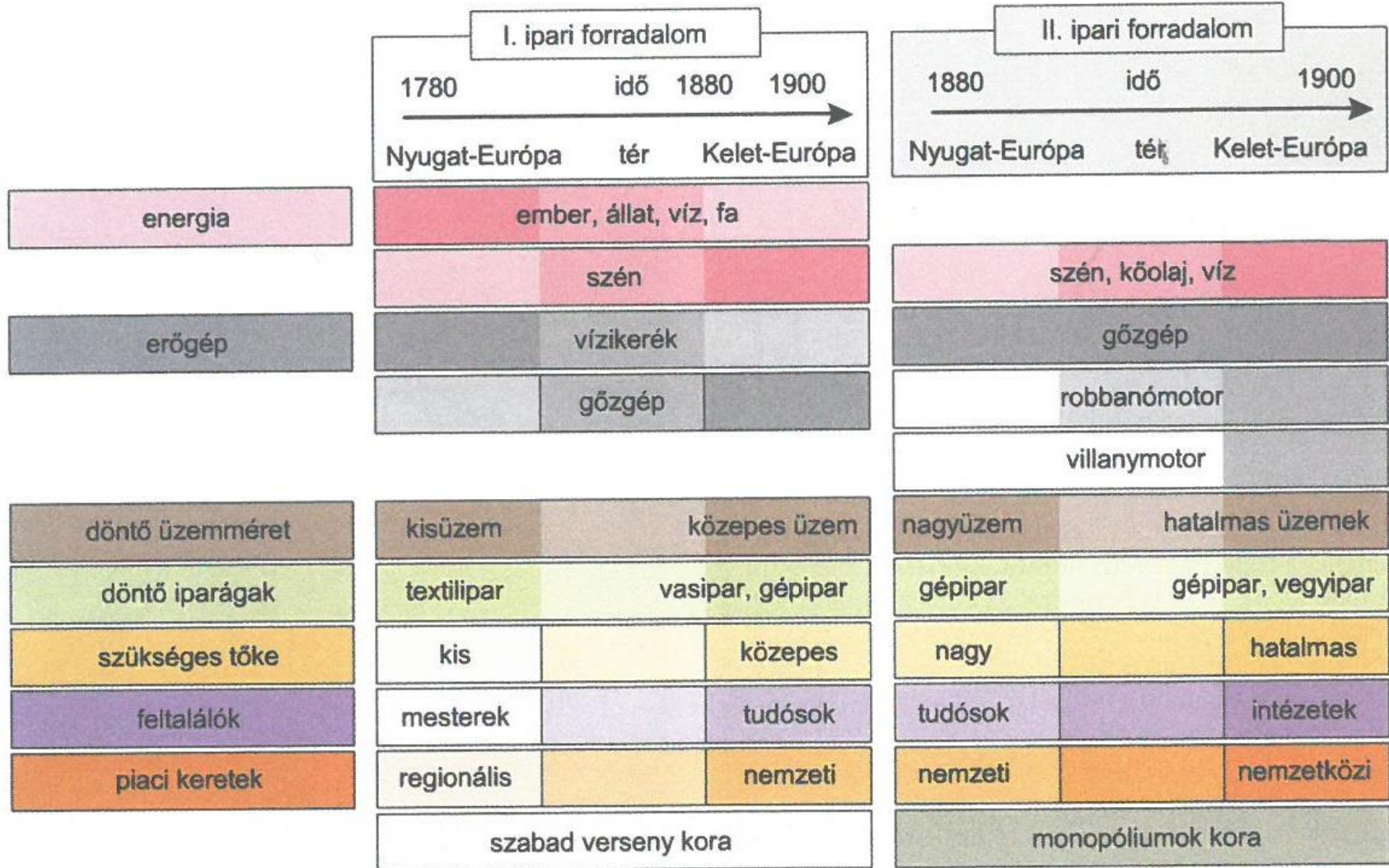
– (nemzetközi) szabványok

Melyek az I. és II. ipari forradalmat megkülönböztető tényezők?

TK 10. 134/16.

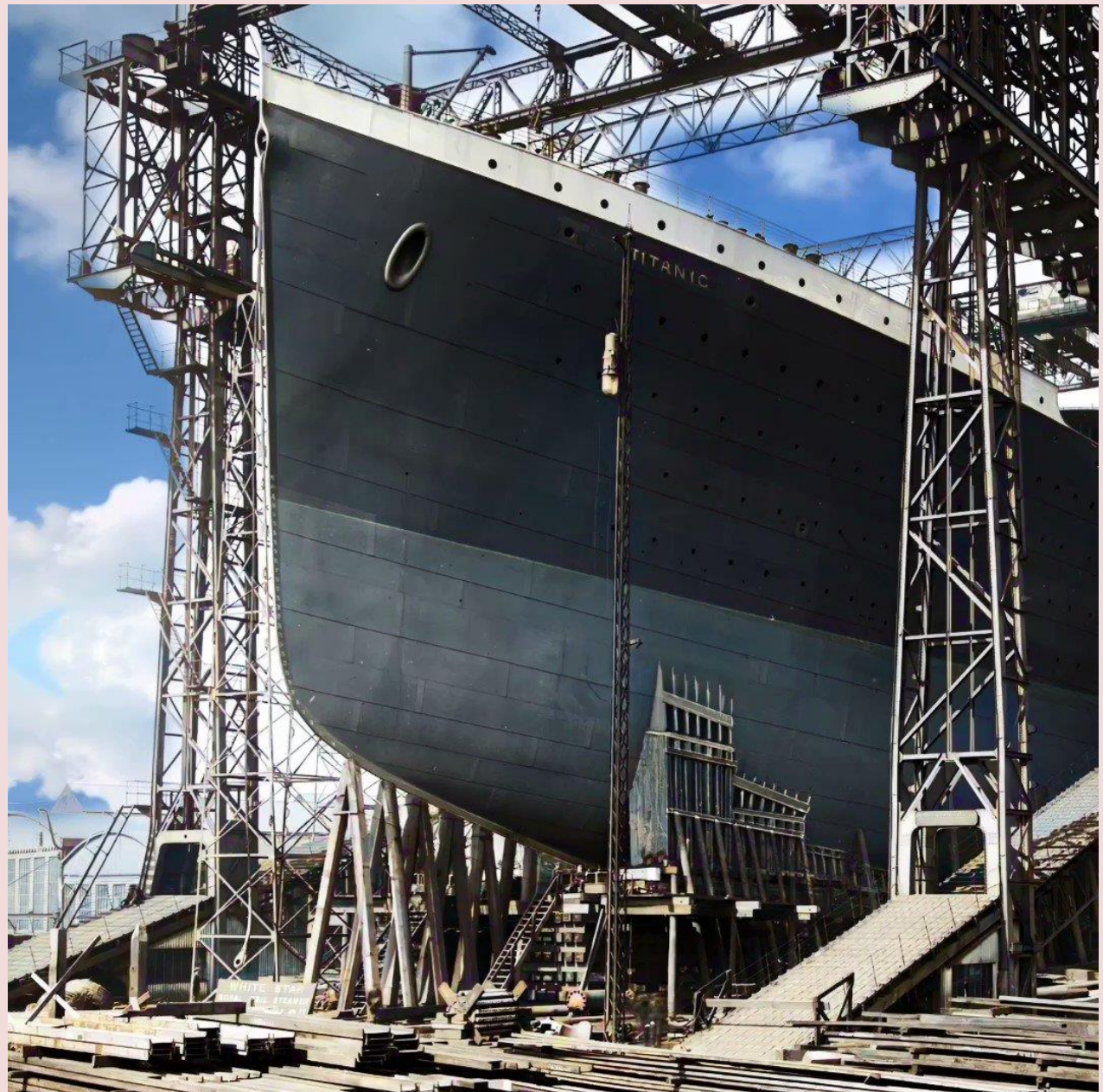

A II. ipari forradalom

?

11.A

2024. április

A Titanic építése a belfasti hajógyárban (1911 körül)

– elektrifikáció

vegyipar – ?

└ Fe, acél, Al, műtrágya, petrolkémia

robbanómotor

elterjedése:

19. sz. 2. fele

1. Fő jellemzők

– húzóágazat – ?

– gyár

– tud. felfedezés $\xrightarrow{\text{tőke}}$ rögtön termelőerővé válik

– bankok

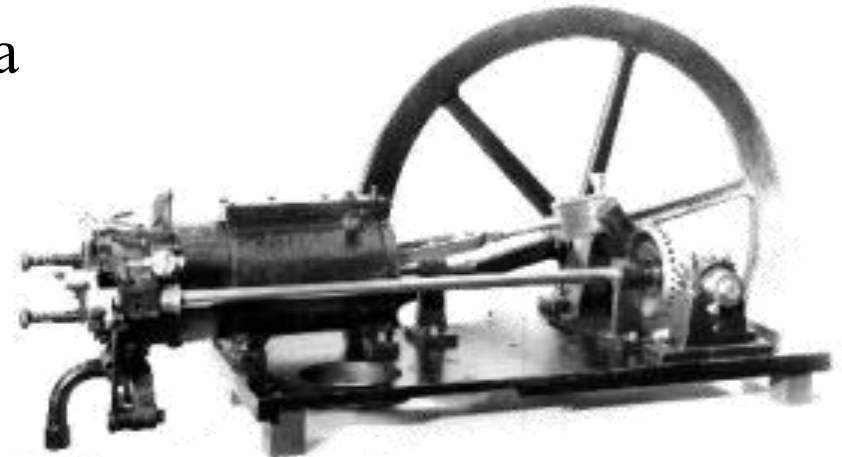
– munkaerő, tőke nemzetközi áramlása

– tömegtermelés

2. Találmányok

– NICOLAUS OTTO – ?

→ négyütemű robbanómotor (1876)

- **GOTTLIEB DAIMLER** – ? } **Daimler-Benz cég,**
- + **KARL BENZ** – ? } **Mercedes-Benz autómárka → 1920'**
- **HENRY FORD** – ?

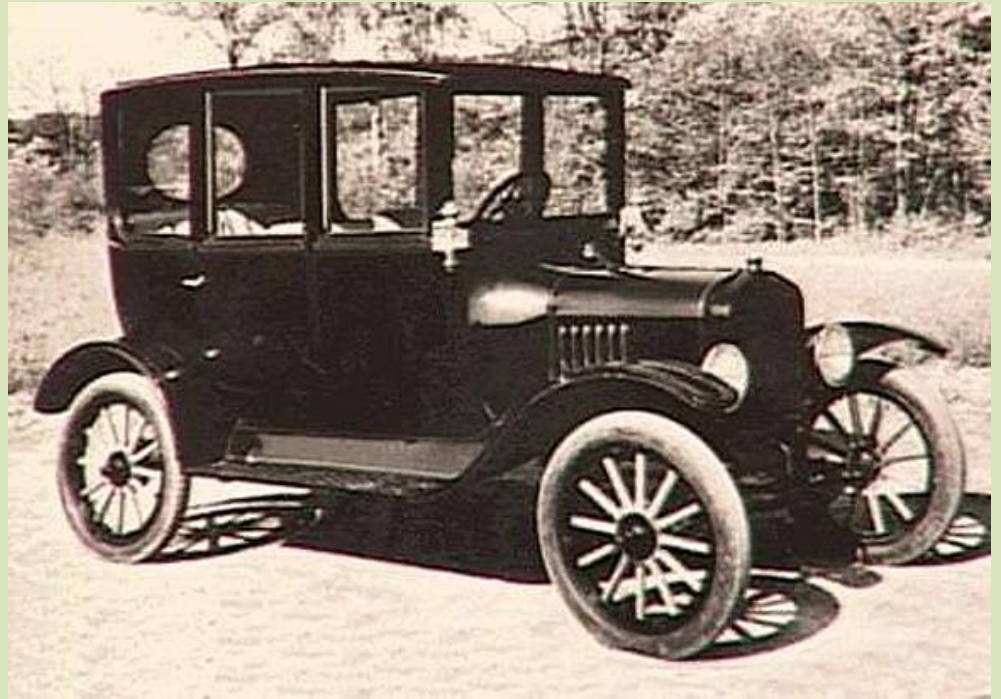
T-modell (1908–1927) →

Σ 15 millió db

1925: napi 9–10 ezer db

„Bádóg Böske”

GALAMB JÓZSEF

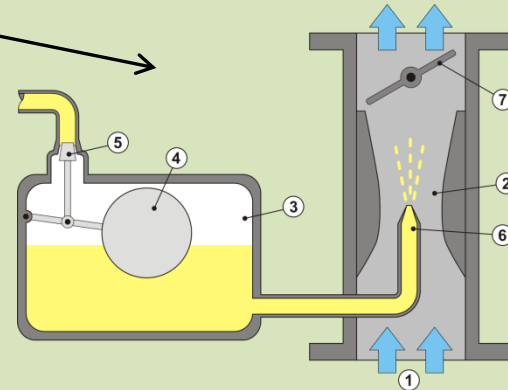

- Opel, Bugatti

- **CSONKA JÁNOS** – ?
- + **BÁNKI DONÁT**

≠ **BLÁTHY OTTÓ**

- autógyártás nagyipari méreteket ölt
de még luxuscikk

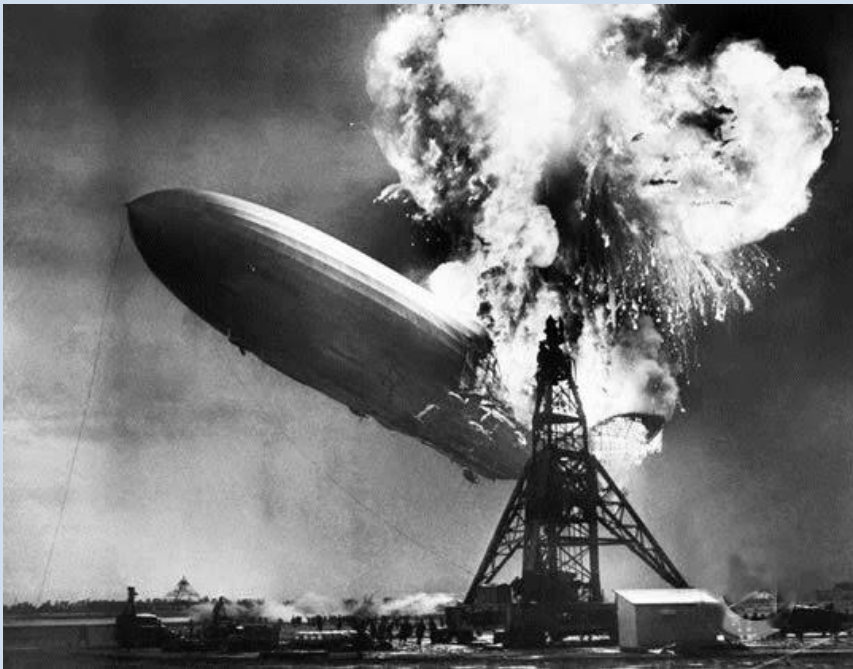

- FERDINAND VON ZEPPELIN
→ kormányozható léghajó (1900)

H₂, ill. He

?
1931, Bp. →
1937, New Jersey

- WRIGHT fivérek → repülő (1903)

- LESSEPS FERDINAND → Szuezi-csat. (1869)
→ Panama-csat. tervei – lassan épül (1901–14)
„panamázás” – ?

elektromosság

– **THOMAS ALVA EDISON (USA) – ?**

→ szénzálas izzólámpa (1879)

→ fonográf (1878)

– **DÉRI M.-BLÁTHY O.-ZIPERNOWSKY K. – ?**

→ transzformátor (1882) – ?

E_{el} továbbítása

– **JEDLIK ÁNYOS győri bencés tanár – ?**

→ villanymotor (1829)

→ dinamó

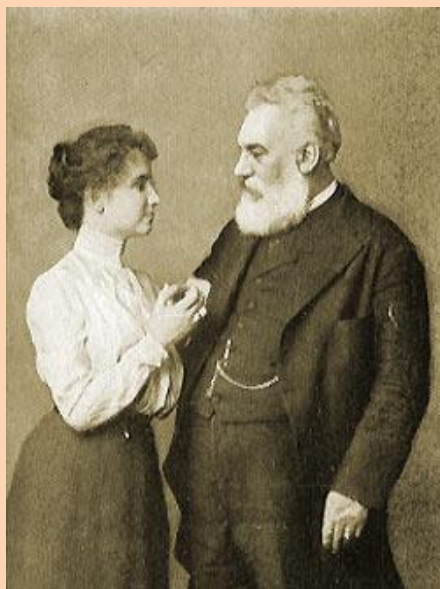
→ szikvíz

hírközlés

- ALEXANDER GRAHAM BELL – ?
→ telefon (1876)

- PUSKÁS TIVADAR – ?
→ telefonközpont (1881)
hallom ~ hallo legenda
→ telefonhírmondó (1892)

?

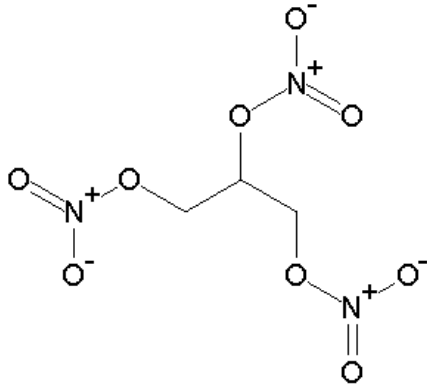
- GUGLIELMO MARCONI
→ drót nélküli távíró (1900')

- HEINRICH HERTZ, Никола Тесла, mások
→ rádió (1900')

József telefonközpont
(1910–1916)

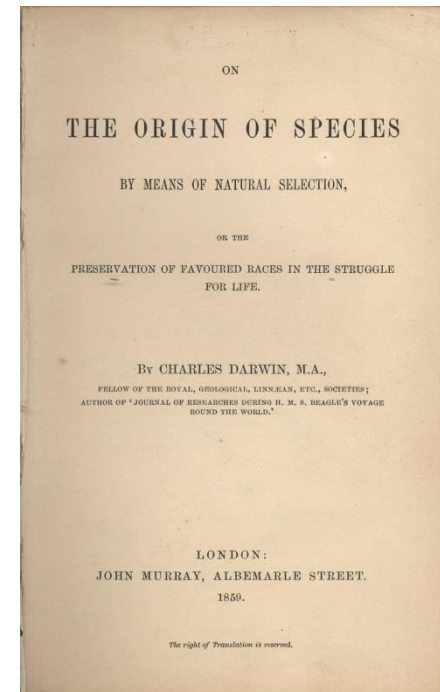
egyéb tudományos felfedezések

ОПЫТЪ СИСТЕМЫ ЭЛЕМЕНТОВЪ.
ОСНОВАННОЙ НА ИХЪ АТОМНОМЪ ВѢСѢ И ХИМИЧЕСКОМЪ СХОЖЕСТВѢ.

	Ti=50	Zr=90	?=180.		
	V=51	Nb=94	Ta=182.		
	Cr=52	Mo=96	W=186.		
	Mn=55	Rh=104,4	Pt=197,1.		
	Fe=56	Rn=104,4	Ir=198.		
	Ni=Co=59	Pi=106,8	O=199.		
H=1	Cu=63,4	Ag=108	Hg=200.		
Be=9,4	Mg=24	Zn=65,2	Cd=112		
B=11	Al=27,1	?=68	Ur=116	Lu=197?	
C=12	Si=28	?=70	Sn=118		
N=14	P=31	As=75	Sb=122	Bi=210?	
O=16	S=32	Se=79,4	Te=128?		
F=19	Cl=35,5	Br=80	I=127		
Li=7	Na=23	K=39	Rb=85,4	Cs=133	Tl=204.
		Ca=40	Sr=87,6	Ba=137	Pb=207.
		?=45	Ce=92		
		?Er=56	La=94		
		?Yt=60	Di=95		
		?In=75,6	Th=118?		

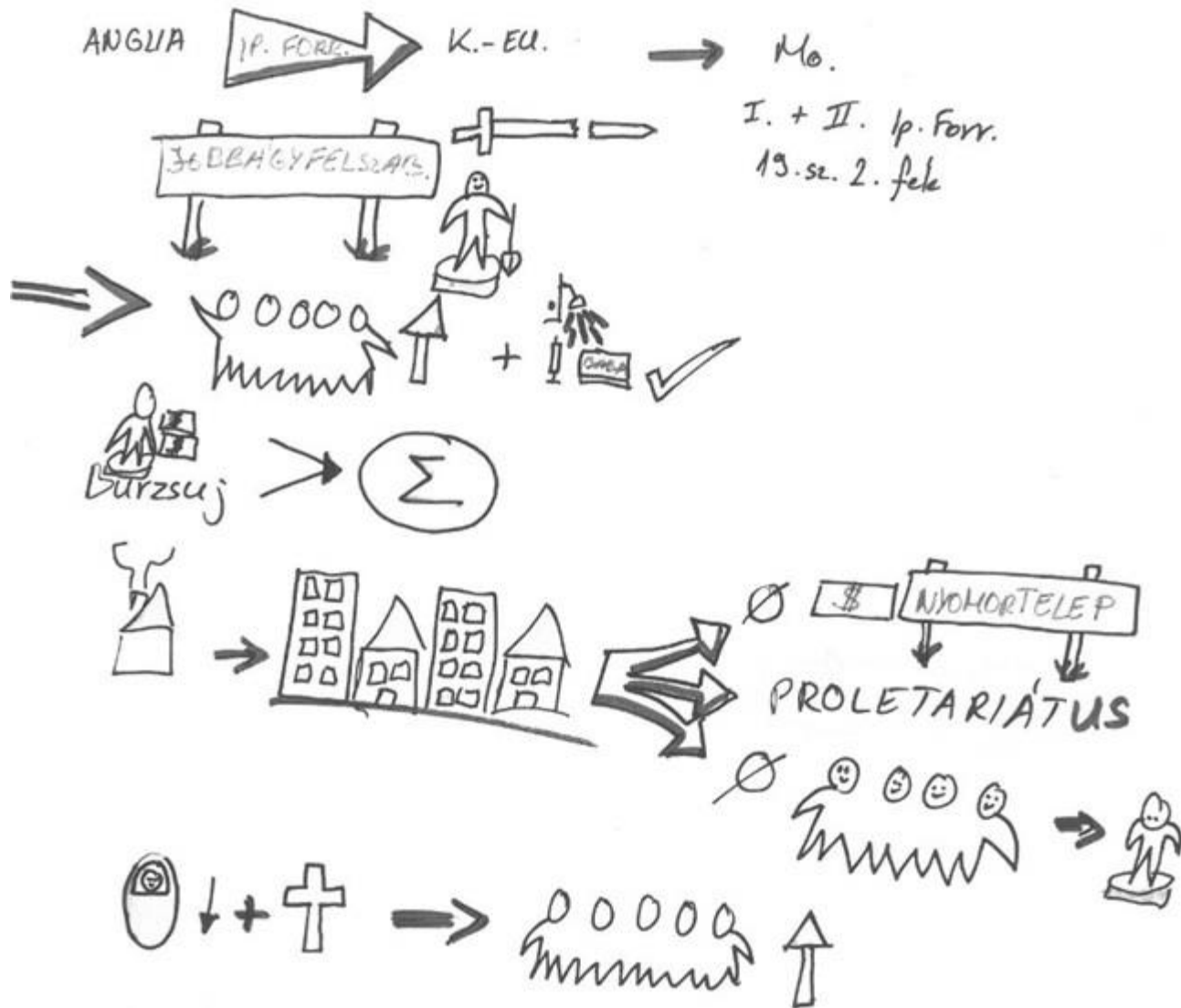
Д. Менделѣевъ

- többi műanyag, HABER-BOSCH ($\text{NH}_3 \rightarrow$ műtrágya),
- radioaktivitás, RÖNTGEN $\rightarrow$ X-sugár,
- MENDEL $\rightarrow$ génelmélet

Ipari forradalmak – következmények

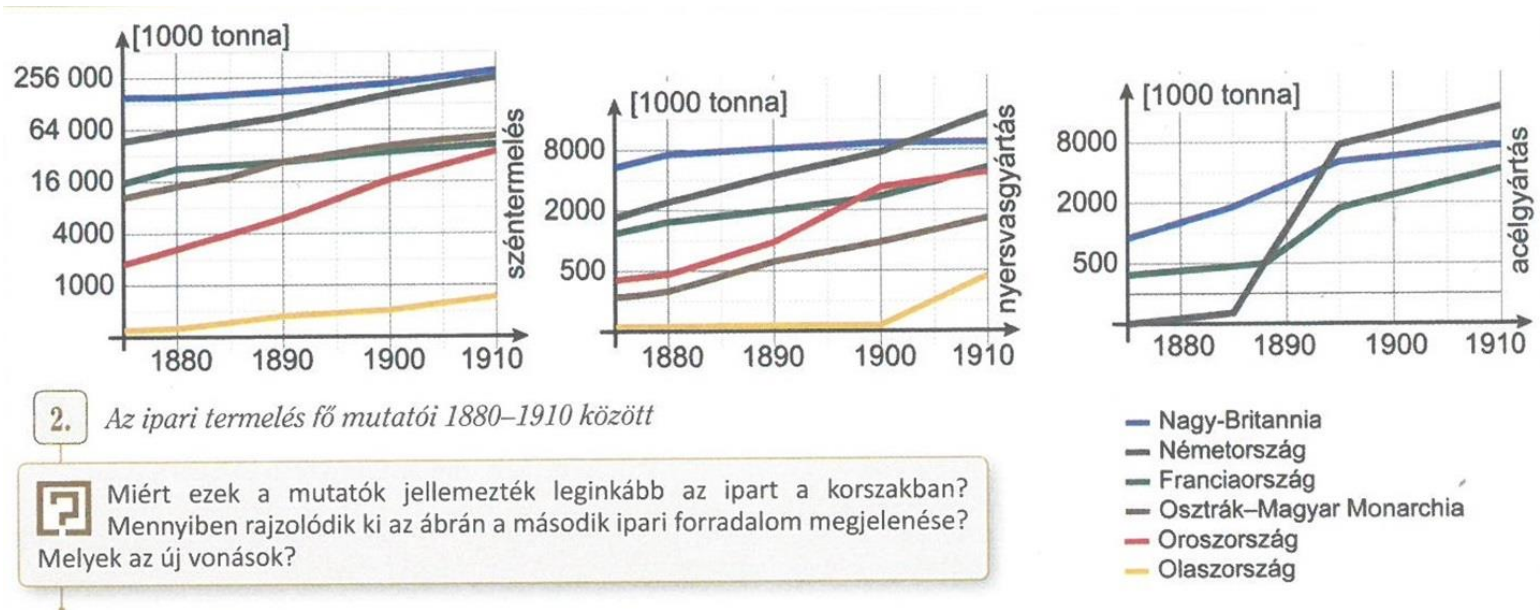

11.A
2024. április

1. Gazdaság a II. ip. forr. korában

a) a centrum kiszélesedik – ?

átrendeződik – 1900 körül Angliát megelőzi – ?

b) részvénytársasági forma az USA-ból – ?

↳ nagyvállalat, melynek tőkéjét értékpapírokban bocsátották ki

= *részvény* → a részvényes osztalékot kap

élén: igazgatótanács

↳ szakértők / menedzserek irányítanak, nem a tulaj!

tőzsde: részvények adásvétele

c) *monopólium* – ?

↳ nagyvállalatok szövetsége a verseny korlátozására
cél: egyeduralom az ágazatban

→ *monopolcapitalizmus* ↔ 19. sz. első fele – ?

*finánc*tőke: összefonódó bank- és ipari tőke [bank is társul]

fajtái: *kartell* / *szindikátus* / *konzern* / *tröszt* – ?

←
1-1 iparág vezető nagyvállalatainak
összeolvadása

pl. JOHN ROCKEFELLER → Standard Oil

USA – sikertelen trösztellenes törvények
(1887-től)

ROTHSCHILD (ROTSCHILD) bankház

- felemelkedés: napóleoni háborúk kora
- saját, a hivatalosnál gyorsabb hírközlő hálózatot építettek ki, így 8 órával WELLINGTON futárának megérkezése előtt értesültek a waterloo-i diadalról
→ ...
- vagy ez összeesküvés-elmélet?

A ROTHSCHILD család háza (Frankfurt, Judengasse)

d) monopóliumok → ∅ nemzeti érdek → tőke kivétel
pl. OMM, Oroszo., gyarmatok ↙

(-) ↔ (+) – ?

kiszolgáltatottság ↔ önerőből megoldhatatlan fejlesztések
világ újrafelosztásának igénye ←

e) a nemzeti fizetőeszközök Au-alapra átállása

← kaliforniai, ausztráliai Au-mezők

Mo. – 1892,

WEKERLE SÁNDOR
pénzügymin.

pénznem neve – ?

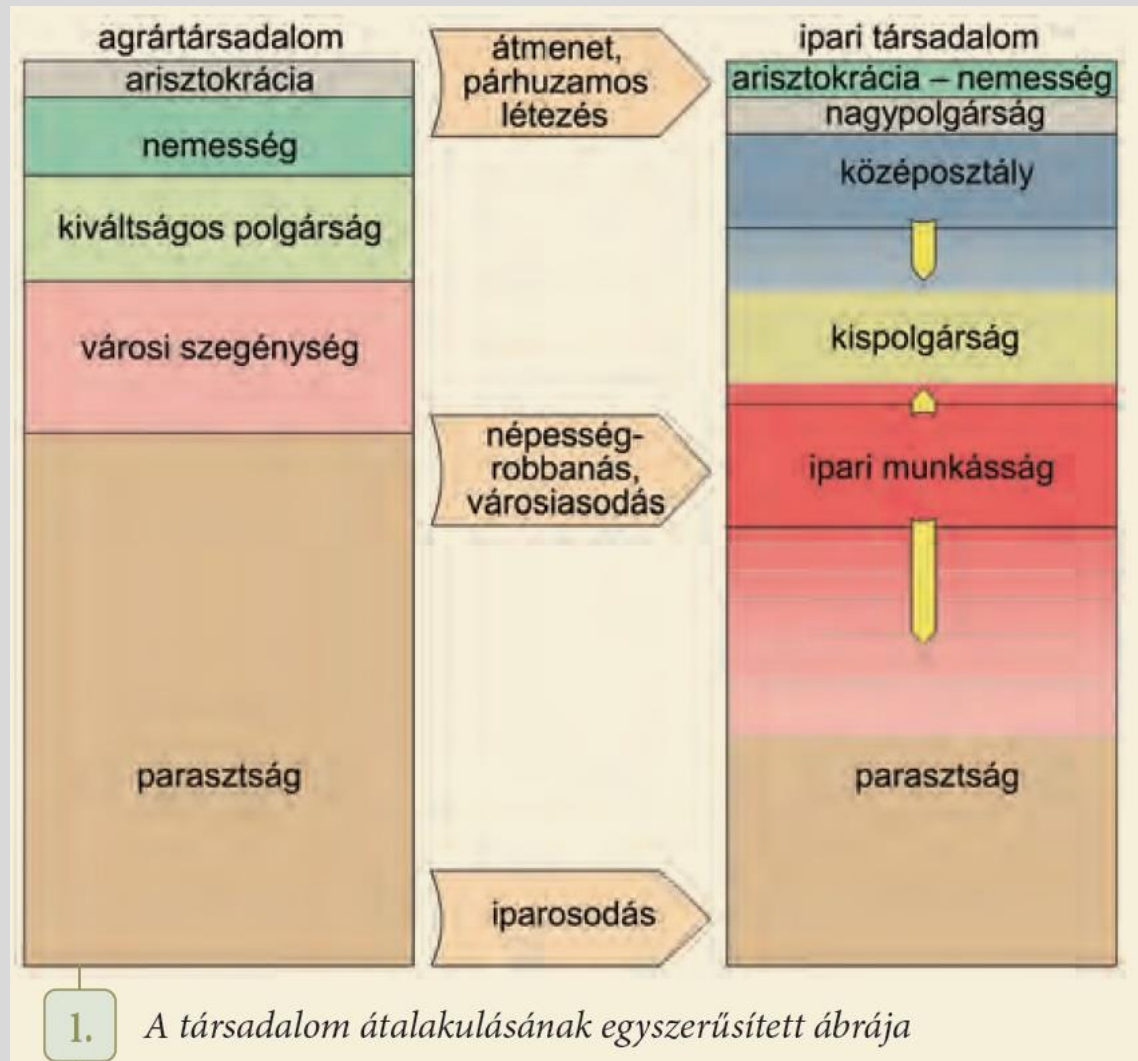
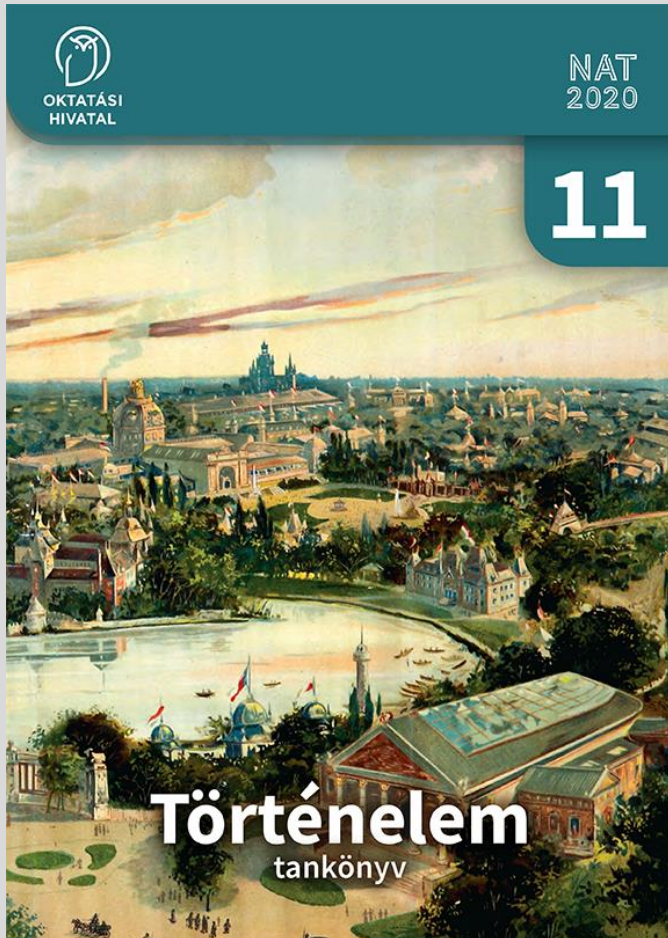
f) nemzetközi szabványosítás

1435 mm – vasút dinamikus fejlődése!

méter elterjedése

nemzetközi intézmények – hágai Nemzetközi Bíróság
(1899)

TK 11. 16/1.
OH-TOR11TB_teljes.pdf

2. Társadalom – TK 11. 16/1.

– Ny-Eu:

- városiasodás

→ születésszám csökken

→ csatornázás, szemétszáll., gáz, tömegközl.

→ negyedek: feladatkör szerint elkülönülnek

→ *szegregáció*: lakosság társ.
csoportok szerinti szétválása

→ munkásság

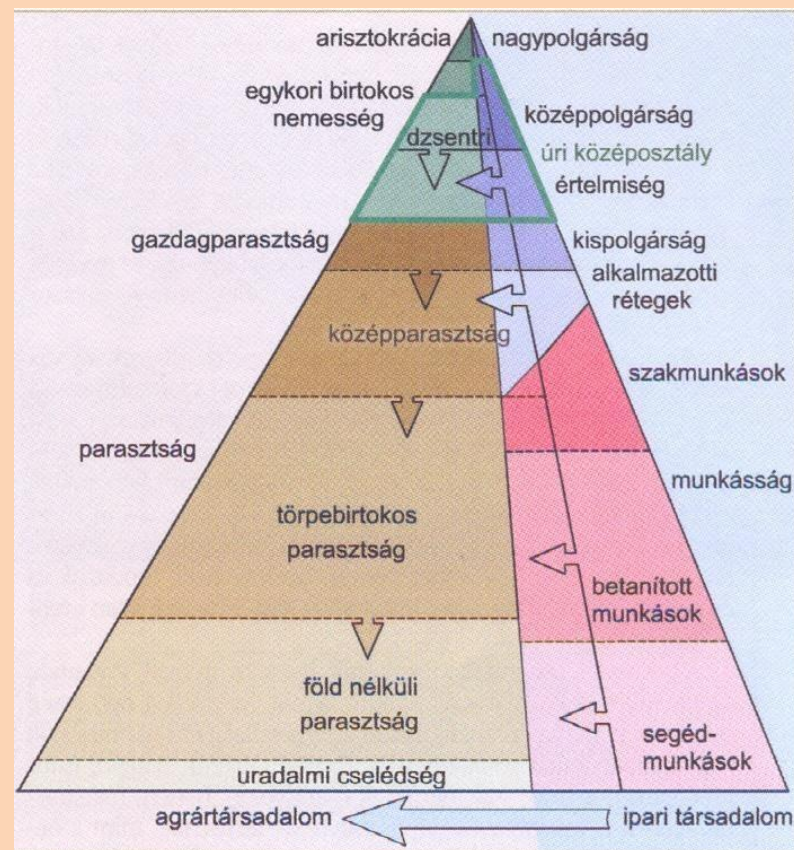
- kivándorlás – ?

Eu. → Am., Ausztrália

– Kö-, K-Eu.: 1-2. ip. forr. együtt

- „*torlódó társadalom*” – ?

régi és új társ. szerk. együtt
éles társ. ellentétek

TK 11. 55/18.

MUNKÁSMOZGALMAK

1. Munkásság helyzete kiszolgáltatott

← szabad verseny: vállalkozók kizsákmányolása: napi 14 h W
nők
gyermekek

sötét, szellőzetlen terem

létbizonytalanság: Ø megrendelés → elküldik a szakit

lakáskörülmények

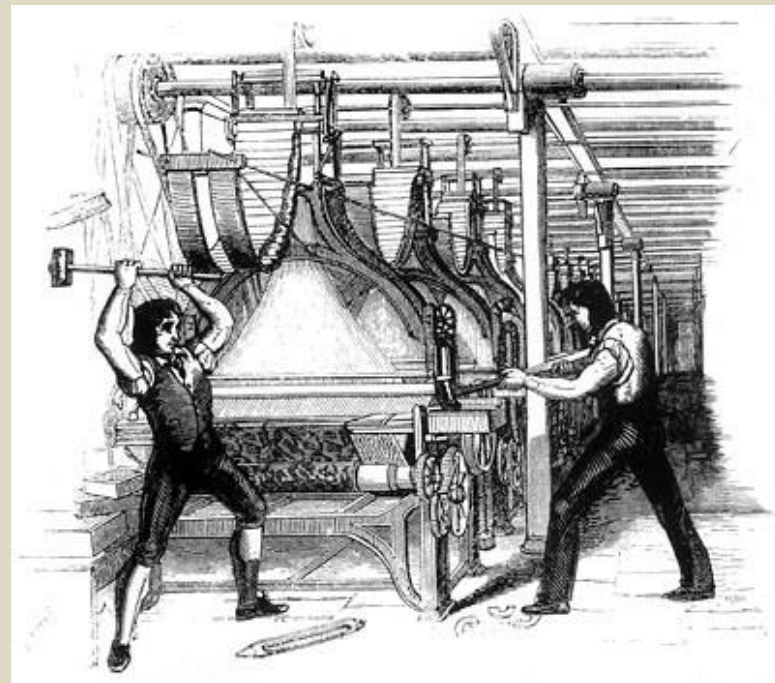
alkoholizmus

Szövőgéprombolók, 1812

szakszervezet: a munkások érdekeit
védő szervezet (szakmánként)
→ bér
→ munkakörülmények

2. Anglia

a) I. ip. forr. → géprombolás,
„**NEDD** LUDD tábornok”

A chartisták 1848-i petíciója a Parlamenthez

b) chartizmus – ?

charta = törvényjavaslat

1836 – békés mozgalom – TK 11. 16. o.

→ a vál.jogért – Ø

→ munkásvédő tv.-ekért

– OK → gyári törvények

módszer: petíció, aláírásgyűjtés

c) 1906: Labour Party + whig / tory

3. Utópista szocialisták

céljuk: vagyoni egyenlőség, Ø verseny – ?

– CHARLES FOURIER (†1837) • tervgazd.

• falanszter – ? ↔ MADÁCH XII. szín!

– ROBERT OWEN (†1858), a jótékony gyáros

New Lanark (Skócia) → mintagyár

– LOUIS BLANC (†1882) – ?

4. Marxizmus

- **KARL MARX (1818–83)**

asszimilálódott német zsidó család,

apja jómódú ügyvéd

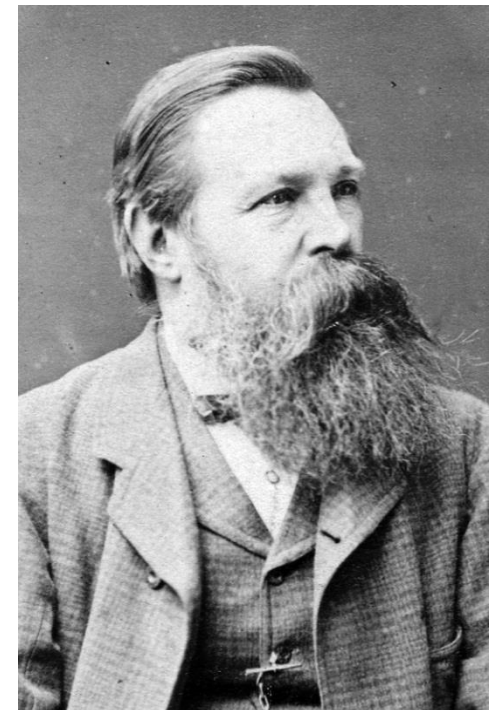
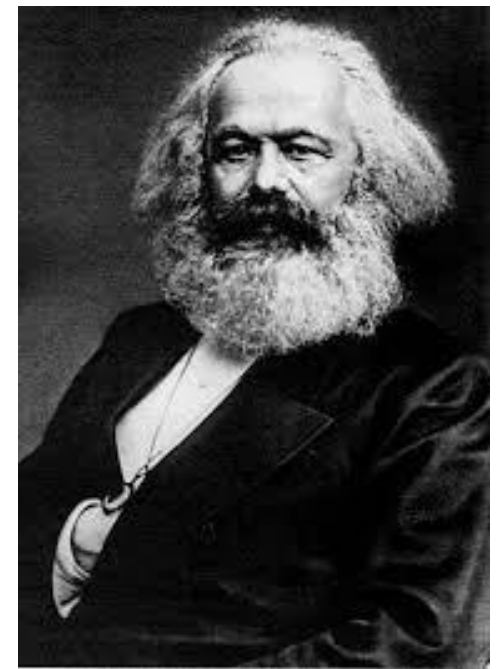
jog, filozófia

1848/49 → London

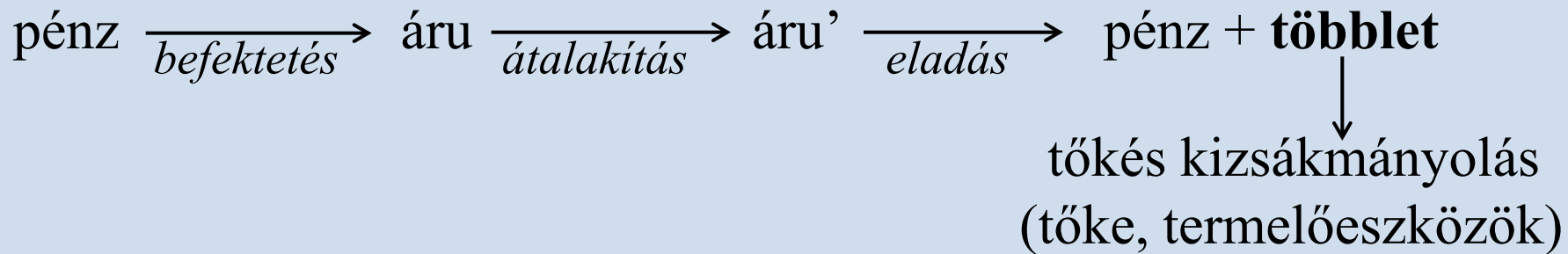
fő művei – ?

FRIEDRICH ENGELS (†1895)

- tudományos szocializmus
- ember: közösségi lény ↔ liberalizmus – ?
- **DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS**
L ?!   L ?!
- történelem = **OSZTÁLYHARCOK** története – ?
TK 11. 18. o. balra fent, 18/6.
osztály = ...
tulajdonos ↔ nincstelen

- ÉRTÉKTÖBBLET-ELMÉLET ← A tőke (1867)

- „A proletariátus ebben a harcban csak láncait veszítheti, s helyébe egy világot nyerhet”

cél: PROLETÁRDIKT. } akár erőszak árán is – FORRADALOM
 szocialista társ. }
 L ?

láncreakció → VILÁGFORRADALOM

- 1848, Kommunista Kiáltvány: „Világ proletárjai egyesüljetek!”

MARX: „A munkásoknak nincs hazájuk”

MAZZINI: „az igazi szocialista nacionalista is”

szül. 1805, Genova – risorgimento / újjászerveződés

→ *baloldaliak ~ nemzetietlen, hígmagyar...*

5. A 19. század 2. fele

- I. Internacionálé = Nemzetközi Munkásszövetség (1864–76)
London, majd New York
a marxizmus mellett sok irányzat
- 1871. márc. 28. – máj. 21. KOMMÜN (Párizs) → **55 nap – ?**
– előzmény: 1870. szept. 2., sedani csata **a Tanácsköztársaság számolgatta...**
Poroszo. > Fro.
↳ a német egység kivívására törekednek
a fr. II. császárság vége, **III. N. → fogság, majd Angliába távozik**
III. fr. közt. 1870/71 – 1940
– BISMARCK → kemény feltételek: Elzász-Lot. átadása
hadisarc
jobbo. kormány elfogadja (**← Párizs ostromgyűrűben**)
↓
– párizsi munkásfelkelés → kommün = községtanács
→ szesztilalom (~1919, Tanácsközt.!)
→ szoc. intézkedések – FRANKEL LEÓ → 10 órás munkanap
L ?

FRANKEL LEÓ

- a kormány véres harcok árán leveri → 15 ezer †
- LENIN szerint az 1. proletárdiktatúra
valójában egy város felkelése ← jobbo. kormány
← túl szigorú békefeltételek

- 1879–1918: II. Internacionálé

Párizs, ENGELS kezdeményezi

a) revizionisták

– MARXi forradalomelm. Ø

→ **szociáldemokrácia**: alkotmányos eszközökkel

→ jóléti társad.

→ ált., titkos vál.jog → kormányra kerülés

→ szociális vívmányok

– EDUARD BERNSTEIN – „békés belenövés elmélete”

– 1890 – No.-i Szociáldemokrata Párt

Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD

máig ugyanezen a néven!

– 1890 – Mo.-i Szociáldemokrata Párt

↳ újságja: Népszava (1877-től)

1905-től napilap

b) centristák: revízió a gyakorlatban, elvi hűség MARXhoz

a mozgalom egysége a fontos

c) marxisták

LENIN

ROSA LUXEMBURG, KARL LIEBKNECHT

→ Berlin, 1919: Spartacus-felkelés

} (vesztes I. vh. után ~ Tanácsk.)

6. Anarchisták – „tiszta szívű gyilkosok”

állam = erőszakszervezet → megszüntetendő

merényletek – 1881: III. Sándor cár † (bomba)

– 1898: SISSI

II. Internac.
kizárja őket

1898, Genfi-tó partja:
LUIGI LUCHENI olasz
anarchista fellökte és egy
hegyesre élezett reszelővel
szívtájékon szúrta SISSIT

7. Keresztényszocializmus

- ADOLPH KOLPING, W. E. KETTELER
- XIII. LEÓ pápa, 1891:
→ Rerum novarum c. enciklika

L?

egyház szociális feladatai
ker. szakszervezetek
ellentétek: feloldani
(Ø kiélezni)

11. „Ne higgyük, hogy az egyház gondját a lelki élet művelése annyira lefoglalja, hogy attól a földi élet érdekeit elfelejtené. Név szerint a vagyontalanokat illetőleg arra törekszik, hogy nyomorúságos helyzetükből kiemelkedjenek, s jobb sorsra tegyenek szert. [...]

Azonkívül nem szabad szem elől téveszteni azon alapvető igazságot, hogy az állam mindnyájunkért van, az előkelőkért csakúgy, mint a szegényekért. A szegények ugyanis természetből fogva ugyanazon jogalapon polgárai az államnak, melyen a gazdagok, hogy ne is említsük azt, hogy éppen ők képezik minden közösségben a nagy többséget. [...] Tehát a méltányosság a munkások állami védelmét sürgeti, hogy a munka nyereségéből kellő rész jusson nekik – s a munka úgy fedezze lakás, élelem, ruházat tekintetében szükségleteiket, hogy helyzetük ne legyen nyomasztó. Ebből az következik, hogy mindazt kell pártolni az államnak, ami a munkások helyzetén bármiképp is lendít; [...] ha a munkaadók a munkásokat igazságtalan terhekkel és oly kikötésekkel sanyargatnák, melyek az emberi méltósággal ellenkeznek, ha egészségüket veszélyeztetni az erőltetett, nemükkel és korukkal arányban nem álló munka: mindez esetekben, megtartva a mérséklet határait, közbe kell lépnie a nyilvános hatalomnak és a törvényhozásnak.” (XIII. Leó „Rerum novarum” kezdetű enciklikája [körlevele], 1891)

Hogyan értelmezi a pápa az állam szerepét? Mely szempontokból vizsgálja a munkásság helyzetét? Kiktől vár megoldást az egyházfő, és miért tőlük? Miért korszakos jelentőségű az enciklika?